

УДК 781.24.087.68

О. Л. Заверуха, кандидат мистецтвознавства, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

ХОРОВОЕ ПИСЬМО ЯК УТІЛЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ЗМІСТУ МУЗИЧНОГО ТЕСТУ

Розкрито поняття хорове письмо в аспекті втілення художнього змісту музичного тексту. З'ясовано, що хорове письмо як знакова категорія трансформується в художній зміст музичного тексту згідно з законами музичної комунікації: композиторська творчість — хорове виконавство — слухачка культура сприйняття. Хорове письмо розглядається як процес розкриття сенсу в реальному звучанні виконавців, початково закладеного композитором.

Ключові слова: *хорове письмо, художній зміст, музичний текст, комунікативна триада: композитор — виконавець — слухач.*

О. Л. Заверуха, кандидат искусствоведения, старший преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ХОРОВОЕ ПИСЬМО КАК ВОПЛОЩЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ТЕСТА

Раскрыто понятие хорового письма в аспекте воплощения художественного содержания музыкального текста. Выяснено, что хоровое письмо как знаковая категория трансформируется в художественный смысл музыкального текста согласно законам музыкальной коммуникации: композиторское творчество — хоровое исполнительство — слушательская культура восприятия. Хоровое письмо рассматривается как процесс раскрытия смысла в реальном звучании исполнительей, изначально заложенного композитором.

Ключевые слова: *хоровое письмо, художественное содержание, музыкальный текст, коммуникативная триада: композитор — исполнитель — слушатель.*

O. L. Zaverukha, Candidate of Art Criticism, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

CHORAL WRITING AS THE EMBODIMENT OF THE ARTISTIC CONTENT OF THE MUSIC TEXT

The article deals with the concept of the choral writing that has been interpreted in the aspect of the embodiment of the artistic content of the musical text. The article has determined that the choral writing as a sign category is transformed into the artistic content of the musical text according to the rules of the music communication: composer's creative work — choral performance — culture of the listeners' perception. The choral writing is considered as the process of interpretation of the sense in the performers' real sound that was originally made by the composer.

Key words: *choral writing, artistic content, musical text, communication triplicity: composer — performer — listener.*

Постановка проблеми. Вивчення хорового письма як складової музичного мислення, як чинника художньо-творчого процесу надто важливе в

професійній діяльності хорового мистецтва. Постановка проблеми передбачає функціонування хорового письма відповідно до законів музичної комунікації («композиторська творчість — хорове виконавство — слухачка культура сприйняття»). Хорове письмо є внутрішньою умовою, що спрямовує автора на фіксацію знакової системи, виконавця — на адекватне прочитання хорового письма як «живого тексту» (згідно з В. Москаленко), а слухача — на пізнання художньої змістовності твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У професійному хоровому середовищі дослідники О. Єгоров, М. Копитман, П. Левандо, А. Ушкарьов розглядають поняття хорове письмо у взаємозв'язку із нотною фіксованою категорією. Запропонована тема дослідження не тільки доповнює наукові пошуки названих авторів, але й розширює їх коло, де зміст хорового письма розкривається як утілення художнього змісту музичного тексту. У статті аналізуються праці, присвячені питанням: композиторської творчості (А. Муха, Є. Назайкінський), хорового виконавства (Є. Гуренко, В. Живов), музичного тексту (М. Бахтін, В. Руднев), музичної інтерпретації (В. Москаленко), що повною мірою розкривають тему дослідження.

Мета статті — розкрити сутність хорового письма як утілення художнього змісту музичного тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хорове мистецтво — це цілісна сфера еволюційно сформованих форм хорового письма, де набувають відображення виконавська система (хоровий спів), композиторська творчість (створення композицій) та хорознавство. Компілятивна сфера (доповнення) діяльнісної сутності хорового мистецтва є системою складових — основа утворення її елементів (їх єдність): хорова творчість, до якої належать діяльність композитора, виконавсько-хорова система як результативна функція та хорознавча система як фундаментальна методологічно-теоретична основа хорового співу. Домінуючі ознаки цих елементів утворюють так зване ядро хорового мистецтва, його ціннісно-ієрархічні основи. Таким чином, структура хорового мистецтва — поділ на самостійні значимі основи, які характеризуються інноваційно-ціннісними факторами, що трансформуються залежно від багатьох факторів: історично-стильові особливості, композиторська творчість та виконавська функція.

Кожен із цих факторів впливає на формування, становлення та розвиток складових хорового мистецтва: по-перше, вони системоутворюються за допомогою науково-теоретичного узагальнення; по-друге — інтегруються на рівні взаємозв'язку та взаємодії її функціональних елементів. Основою всієї системи хорового мистецтва є хорове письмо — чинник і об'єктивна умова, що поєднує композиторську творчість, хорове виконавство та хорознавство.

Хорове письмо формує композиційну цілісність, де генерується вся система викладу як творчого процесу мислення, окреслюючись як «множинність <...> та єдність нотно-метричних координат» [11, с. 378]. Засоби композиторської виразності складають письмо як виклад або стиль мислення й корелюють із засобами виконавської поетики. Усе те, що є головним

для композитора, для виконавця стає предметом інтерпретації (це не стосується звуковисотності, ритму, фактури, композиції в їх загальних параметрах, зафіксованих у нотному тексті). З одного боку, хорове письмо — це фундамент композиторського процесу, від якого залежить кінцевий результат — музичний твір: його форма (композиція), образна драматургія тощо, з іншого — виконавець, котрий відтворює музичний твір, та слухач, який усвідомлює його зміст, через складові хорового письма відчувають не письмо, а художній зміст музичного тексту.

Обґрунтуємо це визначення. Спочатку розглянемо поняття «музичний текст» та «художній зміст» і їх взаємозумовленість з хоровим письмом. Музичний текст, згідно з визначенням В. Руднева, — це «різновид художнього тексту, який зводиться до тексту в широкому сенсі як до втіленого в предметах фізичної реальності сигналу, що передає інформацію від однієї свідомості до іншої й тому не існує поза сприймаючою його свідомістю» [10, с. 10]. Оскільки хорове письмо — це передусім знакова категорія, що виникає у свідомості композитора, то значення музичного тексту, згідно з визначенням М. Бахтіна, полягає в «передачі художньої інформації звукочасової властивості композитором слухачеві» [2, с. 281].

Художній зміст — духовний образ твору. Центральні поняття художнього змісту — ідея (чуттєво втілена музична думка) і музичний образ (безпосередньо відкриває музичному почуттю цілісно виражений характер, а також музичне відбиття почуттів і душевних станів). Художній зміст твору розкривається виконавськими засобами, початково створеними композитором художніх образів (за допомогою викладення хорового письма).

Хорове письмо як утілення художнього змісту музичного тексту розкривається через комунікативну тріаду: композитор — виконавець — слухач [1]:

Композитор-творець хорового твору як знакової системи (за критеріями хорового мислення) — це етап внутрішньої комунікації (відбувається процес моделювання дійсності в художньо-світоглядних образах).

Виконавець реалізує композиторський текст засобами виконавської поетики — етап зовнішньої форми хорового твору, де відбувається втілення художнього змісту музичного тексту.

Слухач сприймає продукт співтворчості — «живий текст» — як художньо-стильову єдність, у якій хорове письмо виконує функцію *діалектичного переходу від зовнішньої до внутрішньої форми*.

У наведених узагальненнях хорове письмо є категорією, продуктом композиторського мислення, способом фіксації та організації твору через систему знаків. Тому композиторська творчість ґрунтується на певній системі засадничих складових, поєднаних в органічну цілісність — хоровий твір або текст. Так, В. Москаленко зазначає, що в процесі композиторської творчості маємо справу зі «схематично зафіксованим нотним текстом» [7, с. 31]. Текст як «особлива емоційно-знакова ситуація» закріплює певний смисл у пам'яті виконавців [там само]. Додамо зауваження В. Кузнецова: «Композитор втілює свій художній задум мовою музичного мистецтва за

допомогою нотного запису і створює партитуру музичного твору» [6, с. 42], яка є «закодованим посланням емоцій, але це послання закодоване так, що його може прочитати <...> будь-який музикант» [там само]. Отже, хорове письмо у творчому процесі композитора — «матеріально зафіксований <...> об'єкт» [9, с. 28] (згідно з Є. Назайкінським), що розкривається в результаті виконавського прочитання.

Хорове письмо — це метод композиторської творчості, що зумовлює особистісний вибір засобів письма й ототожнюється зі стилем мислення митця, де зафіксовані його світоглядні позиції в їх взаємозумовленості із зовнішніми комунікативно-виконавськими законами Буття хорового твору. У процесі створення композиції музичний твір характеризується як «творчий процес» [8, с. 62–63], підпорядкований фіксацією знакової системи — хорового письма, де, згідно з визначенням С. Фейнберга, «типізуються звукові образи та створюється нотна схема як носій найістотніших аспектів композиції. Нотний запис і є тим єдиним, вихідним, що об'єднує всі різноманітні звукові втілення»¹ [11, с. 378]. Іншими словами, композиторська творчість постає як динамічний цикл: «життєтворчість — композитор — музичний твір».

Хорове письмо — «початковий процес композиторської творчості»² [4, с. 85], а виконавство — «продукт вторинної художньої діяльності» [3, с. 95], «результатом якого є втілення в живому звучанні <...> цілісної сукупності, що називається твором» [4, с. 37]. Означена сукупність водночас складається з внутрішніх чинників хорового письма та образно-ідейної складової, яка виникає в процесі інтерпретаційної моделі, зокрема її виконавської системи.

Викремимо дефініцію: *композиторська творчість — світоглядна категорія хорового письма способу фіксації та організації його змістовного тексту (хоровий твір)*.

Хорове виконавство невід'ємне від композиторської творчості. Їх точка перетину наявна у творчому розкритті художнього твору (інтерпретації), яке означається ідейно-художнім задумом та його втіленням у конкретних формах композиторського замислу («матеріалізація», згідно з В. Живовим [5]). Однак хорове виконавство та композиторська творчість перебувають на різних рівнях. Хорова композиція існує у звуковідтворенні виконавського процесу, але для її відтворення твір повинен бути створеним композитором як фіксовано-матеріальний змістовний чинник (критерій письма). Хорове виконавство та композиторська творчість — зв'язуючі категорії, основним елементом яких є хорове письмо: композитор матеріалізує інформаційний чинник, а виконавець реалізує його у звуковому відтворенні.

Виконавство — творчий процес відтворення музичного твору виконавськими засобами художнього тлумачення (інтерпретації). Для виконавця

1 Означене обґрунтування Г. Фейнберга [11] стосується фортепіанної специфіки творчості.

2 Створений твір композитора є часткою його самовираження, де проявляються художня сутність світоглядних бачень та вираження індивідуального мислення.

композиторська творчість — це світоглядна система художніх цінностей, значення якої розкривається через «прочитання» хорового письма. На думку В. Живова, хорове виконавство — це «самостійна художньо-творча діяльність, творча складова якої проявляється у формі художньої інтерпретації та матеріалізації в живому звучанні задуму композитора» [5, с. 20]. Якщо специфічною ознакою виконавства є «розкриття художнього змісту твору та наявність художньої інтерпретації» [4, с. 39], то сфера образів, явищ, думок і почуттів, утілених композитором засобами хорового письма в музиці, становить зміст музичного твору.

Художньо-творчі процеси хорового виконавства — це сфера відтворення інтерпретаційної моделі твору, яка водночас є кінцевим результатом творчості. Хорове виконавство — це спосіб буття матеріалу в інтерпретаційному відтворенні, зумовлене художньо-образною сферою, де хорове письмо — першоджерело викладення, завдяки якому в континуумі виконавства створюється виконавський образ.

Виконавське втілення хорового твору є відображенням у живому одухотвореному звучанні інтерпретаційного уявлення про художньо-образний задум композитора. Тобто *виконавство — це творчість на основі нотного матеріалу початково створених художніх образів (породжені мисленням), водночас об'єктами втілення первинної творчості слугують позахудожні явища.*

Згідно з Є. Назайкінським, звучання твору — це «багатовимірна, багатопшарова, найповніша й жива карта твору, одна серед усіх інших форм фіксації, що здатна зібрати разом елементи художнього цілого, з усього величезного музичного універсума культури, історії й життя» [9, с. 39]. Розрізняються дві категорії хорового письма: 1) фіксація — запис нот, де «чіткіше виражено матеріальний аспект твору»; 2) «нотно-звуковий текст», що в слухачькому сприйнятті відбиває ідеальну модель виконавської творчості (зокрема диригентської інтерпретації) та художній (образний) зміст твору. Якщо композитор «мислить музикою» (вислів М. Бонфельда), то диригент володіє технікою його письма як засобом художньої реалізації твору.

Хорове письмо в диригентському процесі, це, по-перше, — вираження раціональних уявлень, вражень, ідей, логічно-словесних формулювань композиторського мислення образів твору; по-друге — створення музичного образу виникає через інтонаційно-стильове висловлювання, втілене диригентськими засобами, а індивідуалізація змісту — через авторську концепцію (суб'єктивний погляд творця на навколишній світ та його явища). Отже, специфіка письма розмежовується на дві категорії: фіксація композиторського мислення (графічно-знакова) та «живий текст».

Таким чином, звукова реалізація хорового письма — це *виконавська категорія, спрямована на перехід мовної свідомості в художній зміст твору.*

Художня реалізація твору безпосередньо залежить від чіткого уявлення й розуміння сутності хорового письма, його емоційного змісту та відчуття. До втілення авторського задуму хоровий твір у диригентському мисленні має звучати чітко, з усіма особливостями своєї форми і змісту.

З точки зору слухачького сприйняття хорове письмо трансформується в категорію розуміння/пізнання художньої змістовності твору. У слухачькому сприйнятті система художніх уявлень виникає під впливом виконавської інтерпретації хорового письма. Виконавське відтворення хорового письма для слухача є результатом художніх уявлень, що формують художній зміст музичного тексту. Тут важливу роль відіграє сприйняття музичної інформації (художнього змісту музичного тексту), що залежить від наміру слухача щодо перцепції музичного твору та його емоційного стану. Увага слухача фокусується на певних елементах музичного мовлення. Тобто в слухачькому сприйнятті відбувається перехід хорового письма до рівня його музичного мовлення, для якого характерні: виникнення первинних ідей та образу хорового твору як структурно-функціонального цілого.

Обґрунтовуючи вищезначене, хорове письмо є комунікативно-знаковою системою, що відбиває універсальний механізм музичного спілкування — від композитора через виконавця до слухача.

Висновок. Хорове письмо — це система знаків, яка візуально виражає структуру музичного твору. Денотатом хорового письма є звук, який перетворює нотний текст на художній зміст музичного тексту. Засобом утілення художнього змісту музичного тексту є хорове письмо, що розуміється як композиційний план, певні закономірності структури музичного твору, особливо як цілий комплекс музичних засобів виразності та певної послідовності викладу музичного матеріалу.

Хорове письмо в аспекті втілення художнього змісту музичного тексту — це процес розкриття сенсу в реальному звучанні виконавців, початково закладеного композитором, і в процесі сприйняття цього тексту слухачем.

Список використаних джерел

1. Асафьев Б. В. О хоровом искусстве / Б. В. Асафьев. — Л. : Музыка, 1980. — 213 с.
2. Бахтин М. М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. — М., 1979. — 358 с.
3. Гуляницкая Н. С. Поэтика музыкальной композиции: Теоретические аспекты русской духовной музыки XX века / Н. С. Гуляницкая. — М. : Языки славянской культуры, 2002. — 432 с.
4. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации (философский анализ) / Е. Г. Гуренко. — Новосибирск : Наука, 1982. — 256 с.
5. Живов В. Л. Хоровое исполнительство: Теория. Методика. Практика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / В. Л. Живов. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 272 с.
6. Кузнецов Ю. М. Практическое хороведение / Ю. М. Кузнецов. — М. : «Спутник +», 2009. — 362 с.
7. Москаленко В. Г. Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа) / В. Г. Москаленко. — Киев : Киевская государственная консерватория им. П. И. Чайковского, 1994. — 157 с.

8. Муха А. И. Процесс композиторского творчества / А. И. Муха. — Киев : Музична Україна, 1979. — 272 с.
9. Назайкинский Е. В. Логика музыкальной композиции / Е. В. Назайкинский. — М. : Музыка, 1982. — 319 с.
10. Руднев В. П. Прочь от реальности: исследования по философии текста / В. П. Руднев. — М. : «Аграф», 2000. — 460 с.
11. Фейнберг С. Е. Пианизм как искусство / С. Е. Фейнберг. — М. : Музыка, 1965. — 516 с.

References

1. Asafev B. V. O khorovom iskusstve / B. V. Asafev. — L. : Muzyka, 1980. — 213 s.
2. Bakhtin M. M. Problema teksta v lingvistike, filosofii i drugih gumanitarnykh naukakh / Bakhtin M.M. // Estetika slovesnogo tvorchestva. — M., 1979. — 358 s.
3. Gulyanitskaya N. S. Poetika muzykalnoi kompozitsii: teoreticheskie aspekty russkoi dukhovnoi muzyki XX veka / N. S. Gulyanitskaya. — M. : Yazyki slavyanskoi kultury, 2002. — 432 s.
4. Gurenko E. G. Problemy khudozhestvennoi interpretatsii (filosofskii analiz) / E. G. Gurenko. — Novosibirsk : Nauka, 1982. — 256 s.
5. Zhivov V. L. Khorovoe ispolnitelstvo: Teoriya. Metodika. Praktika: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedenii / V. L. Zhivov. — M. : Gumanit. izd. centr VLADOS, 2003. — 272 s.
6. Kuznetsov Yu. M. Prakticheskoye khorovedenie / Yu. M. Kuznetsov. — M. : «Sputnik +», 2009. — 362 s.
7. Moskalenko V. G. Tvorcheskii aspekt muzykalnoi interpretatsii (k probleme analiza) / V. G. Moskalenko. — K. : Kievskaya gosudarstvennaya konservatoriya im. P. I. Chaikovskogo, 1994. — 157 s.
8. Mukha A. I. Process kompozitorskogo tvorchestva / A. I. Mukha. — Kiev : Muzychna Ukraina, 1979. — 272 s.
9. Nazajkinskii E. V. Logika muzykalnoi kompozitsii / E. V. Nazajkinskij. — M. : Muzyka, 1982. — 319 s.
10. Rudnev V. P. Proch ot realnosti: issledovaniya po filosofii teksta / V. P. Rudnev. — M. : «Agraf», 2000. — 460 s.
11. Feinberg S. E. Pianizm kak Iskusstvo / S. E. Feinberg. — M. : Muzyka, 1965. — 516 s.

UDC 781.24.087.68

O. L. Zaverukha, Candidate of Art Criticism, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

o.l.zaverukha@gmail.com

orcid.org/0000-0002-5095-1686

CHORAL WRITING AS THE EMBODIMENT OF THE ARTISTIC CONTENT OF THE MUSIC TEXT

The aim of the article is to interpret the essence of the choral writing as the embodiment of the artistic content of the musical text.

Research methodology. The article has examined the main publications that are concerned with the research subject. The basis for the interpretation of the main provisions of the article is quotations, which were used from the selected works of the researchers.

Results. The relevance of studying the choral writing as a component of music thinking, as a factor of the artistic and creative process is in demand in the professional activity of the choral art. Choral writing is a system of signs that expresses visually the structure of a music composition. The basis of the choral writing is the sound that turns the notation text into the artistic content of the music text. The choral writing in the aspect of the research subject is considered as a compositional plan, as the certain patterns of the structure of the music composition, and especially as a whole complex of the musical means of expressiveness and a certain sequence of the presentation of the music material. The article focuses on the functioning of the choral writing according to the rules of the music communication: «composer's creativity — choral performance — culture of the listeners' perception». The choral writing is an internal stipulation that directs the author to fixate the sign system, guides the performer to read adequately the choral writing as a «live text» (according to V. Moskalenko), and leads the listener to get to know the artistic content of the composition.

The choral writing in the aspect of the embodiment of the artistic content of the music text is the process of the interpretation of the sense in the performers' real sound that was originally made by the composer and in the perceiving process of that text by the listener.

Novelty. The choral writing is considered in the aspect of the embodiment of the artistic content of the music text.

The practical significance. The main provisions and conclusions of the article might be used by the teachers as the supporting materials in the training courses in the specialty. In addition, the research subject can help the young conductors in the studying process in a special class, practical activity and in the interpretation of the choral compositions.

Key words: *choral writing, artistic content, musical text, communication triplicity: composer — performer — listener.*

Надійшла до редколегії 20.04.2017 р.